ANA TEMA[1]
10. Madde
Nefret Söylemi

(Son Güncelleme Tarihi: 29.02.2024)

Giriş

Bu belge, nefret söylemine ilişkin içtihatlara daha odaklı ve ayrıntılı bir bakış sağlayarak, 10. madde ve 17. madde ile ilgili içtihat rehberlerini tamamlamayı amaçlamaktadır.

Uluslararası insan hakları hukukunda ya da bu konuyla ilgili doktrinde nefret söyleminin açık ve evrensel bir tanımı yer almamaktadır. Mahkeme de bu terimin kapsamlı bir tanımı konusunda öneride bulunmamakta olup nefret söylemi kavramını ve kapsamını vaka bazında ele almaktadır.

Bu bağlamda, Mahkeme özellikle Bakanlar Komitesinin Üye Devletlere "Nefret Söylemi" Hakkındaki R 97 (20) Numaralı Tavsiye Kararı ile Irkçılık ve Hoşgörüsüzlüğe Karşı Avrupa Komisyonu tarafından 8 Aralık 2015 tarihinde kabul edilen Nefret Söylemiyle Mücadeleye İlişkin 15 Sayılı Genel Politika Tavsiye Kararı başta olmak üzere, düzenli olarak, uluslararası ve bağlayıcı olmayan Avrupa belgelerine atıfta bulunmaktadır (*Perinçek/İsviçre* [BD], 2015, § 170 ve *Savva Terentyev/Rusya*, 2018, §§ 34-40'ta atıf yapılan diğer ilgili kaynaklara bakınız.).

Mahkeme öte yandan, nefrete, şiddete ve ayrımcılığa teşvik suçunun kurucu unsurları hakkında karar vermenin kendi görevi olmadığını kaydetmiştir. İç hukuku yorumlamak ve uygulamak öncelikle ulusal makamların, özellikle de mahkemelerin görevidir. Aslında Mahkemenin rolü, ulusal mahkemelerin takdir yetkileri gereğince verdikleri kararları 10. madde açısından incelemekle sınırlıdır. Mahkeme bunu yaparken, ulusal makamların ilgili olayların kabul edilebilir bir değerlendirmesine dayandıkları konusunda ikna olmalıdır (*Belkacem/Belçika* (k.k.), 2017, § 29).

İçtihatlardan İlgili Genel İlkelerin Seçilmesi

- İfade özgürlüğü, demokratik bir toplumun temel dayanaklarından, ilerleyişinin ve her bireyin gelişiminin temel koşullarından birini teşkil etmektedir. Bu özgürlük, 10. maddenin 2. fıkrasına bağlı olarak, sadece olumlu karşılanan veya zararsız veyahut kayıtsız olarak değerlendirilen "bilgi" veya "fikirler" için değil, fakat aynı zamanda Devleti veya nüfusun herhangi bir kesimini rencide eden, şok eden veya endişelendirenler için de geçerlidir. Çoğulculuk, hoşgörü ve açık fikirlilik olmaksızın "demokratik toplumdan" söz edilemez (*Handyside/Birleşik Krallık*, 1976, § 49).
- Mahkeme, Devletlerin ifade özgürlüğüne ilişkin pozitif yükümlülüklerinin, diğer hususların

[1]Bu belge Yazı İşleri Müdürlüğü tarafından hazırlanmış olup Mahkeme açısından bağlayıcı değildir. Bu tercüme, Avrupa Konseyi ve Avrupa İnsan Hakları Mahkemesinin onayı ile yayımlanmıştır ve sadece **Türkiye Cumhuriyeti Adalet Bakanlığı, İnsan Hakları Dairesi Başkanlığının** sorumluluğu altındadır.

yanı sıra, yazarların veya gazetecilerin korunması için etkili bir sistem kurarken, ilgili tüm kişilerin toplumsal tartışmalara katılması için elverişli bir ortam oluşturmaları ve bu kişilerin, resmi makamlar veya kamuoyunun önemli bir kesimi tarafından savunulan görüş ve fikirlere ters düşse hatta bu görüş ve fikirler bunları rahatsız ya da şoke etse bile, kendi görüş ve fikirlerini korkmadan ifade edebilmelerini sağlamaları gerektirdiği kanaatindedir (*Dink/Türkiye*, 2010, § 137).

- Hoşgörü ve tüm insanların eşit onuruna saygı, demokratik ve çoğulcu bir toplumun temelini teşkil etmektedir. Buna göre, ilke olarak, bazı durumlarda, uygulanan "formalitelerin", "koşulların", "kısıtlamaların" veya "cezaların" izlenen meşru amaçla orantılı olması kaydıyla, hoşgörüsüzlüğe dayalı nefreti yayan, teşvik eden, destekleyen veya haklı gösteren her türlü ifade biçiminin cezalandırılması ve hatta engellenmesi gerekli görülebilir (*Erbakan/Türkiye*, 2006, § 56, *Savva Terentyev/Rusya*, 2018, § 65).
- Ayrımcılık çağrısı, hoşgörüsüzlük çağrısını da içermekte olup bu da şiddet ve nefret çağrılarıyla birlikte, ifade özgürlüğünün kullanılmasında hiçbir durumda aşılmaması gereken sınırlardan biridir (*Zemmour/Fransa*, 2022, § 50). Bununla birlikte, insanlara farklı davranmaya teşvik etmek, ayrımcılığı teşvik etmek anlamına gelmemektedir (*Baldassi ve diğerleri/Fransa*, 2020, § 64).
- Bir hükümetin sahip olduğu hâkim konum, özellikle de muhaliflerinin haksız eleştirileri ve saldırılarına karşılık vermenin başkaca yolları olması halinde, ceza yolunun kullanımında ölçülü olmayı gerektirmektedir. Yetkili Devlet makamlarının, kamu düzeninin garantörleri olarak, bu tür söylemlere aşırıya kaçmadan ve uygun şekilde karşılık vermeyi amaçlayan, cezai nitelikte bile olsa, tedbirler almaları kuşkusuz mümkündür. Son olarak, ihtilaf konusu söylemlerin bir bireye, Devletin bir temsilcisine veya nüfusun bir kesimine karşı şiddet kullanımını teşvik ettiği durumlarda, ulusal makamlar ifade özgürlüğünün kullanılmasına müdahale etme ihtiyacını değerlendirirken daha geniş bir takdir yetkisine sahiptir (*Sürek/Türkiye (no. 4)* [BD], 1999, § 57).
- Gazeteciler, STK'lar ve diğer kamusal "bekçi köpekleri" Sözleşme'nin 10. maddesi bağlamında özel bir korumadan yararlanabilirler. Örneğin, Mahkeme, röportajlara dayalı haberlerin, düzenlenmiş olsun ya da olmasın, basının vazgeçilmez kamu "bekçi köpeği" rolünü oynayabilmesine imkân veren en önemli araçlardan biri olduğunu ifade etmiştir. Bir röportajda üçüncü kişi tarafından yapılan açıklamaların yayılmasına yardımcı olduğu için bir gazeteciyi cezalandırmak, basının kamu yararına ilişkin meselelerin tartışılmasına katkıda bulunmasını ciddi şekilde engelleyecek olmakla birlikte bilhassa ciddi nedenler olmadan düşünülemez (*Jersild/Danimarka*, 23 Eylül 1994, § 35). Buna karşılık, Mahkeme her zaman, editörlere, medya sahiplerine ve genel yayın yönetmenlerine düşen görev ve sorumluluklarla ilgili olarak, bunlar, şiddet ve nefreti körükleyecek nitelikteki söylemlerin sahibi olmasalar ve bu söylemlerle kişisel olarak ilişkili olmasalar bile, bu söylemlerde bulunan kişilere, şiddet ve nefreti körüklemek için bir ortam sağlamış olmaları halinde kendilerini tüm sorumluluktan muaf tutamayacakları sonucuna varmıştır (*Sürek/Türkiye (no. 1)* [BD], 1999, § 63; *Sürek/Türkiye (no. 3)* [BD], 1999, § 41; *Halis Doğan/Türkiye (no. 3)*, 2006, § 36; *Saygılı ve Falakaoğlu/Türkiye (no. 2)*, 2009, §§ 28-29; *Fatih Taş/Türkiye (no. 3)*, 2018, § 35; *Gürbüz ve Bayar/Türkiye*, 2019, § 44; *Karaca/Türkiye*, 2023, § 157).

Yasallık ve Meşruluk Koşulları

Yasallık Koşulu:

Şiddet, nefret ve hoşgörüsüzlüğü kışkırtan, bunları savunan veya haklı gösteren söylemleri cezalandıran ceza hükümlerinin, ilgili suçların kapsamını açık ve kesin bir şekilde tanımlaması ve bir Devletin konuyla ilgili kovuşturma yapma takdir yetkisinin çok geniş hale geldiği ve seçici bir uygulama yoluyla kötüye kullanımına mahal verebileceği her türlü durumdan kaçınmak için katı bir şekilde yorumlanması önem arz etmektedir (*Savva Terentyev/Rusya*, 2018, §§ 58, 59 ve 85;

Dmitriyevskiy/Rusya, 2017, §§ 82 ve 83; ayrıca bk. "dini nefret temelli holiganlık" nedeniyle mahkûmiyetler bağlamında, *Mariya Alekhina ve diğerleri/Rusya,* 2018, §§ 101, 102, 209, 224 ve 225).

Mahkeme, özellikle nefret söylemi kavramıyla ilgili olarak, bir dizi davada "yasallık" konusuna eğilmiştir[2].

- *Altuğ Taner Akçam/Türkiye,* 2011, davasında, tarih profesörü olan başvuran, Ermeni nüfusu hakkında bir başyazı yayımladığı için Türk Ceza Kanunu'nun 301. maddesi kapsamında bir suç olan "Türklüğü aşağılama" ile suçlanmıştır. Mahkeme, yargı erki tarafından yorumlandığı şekliyle Türk Ceza Kanunu'nun 301. maddesinin lafzının aşırı geniş ve muğlak olup ifade özgürlüğünün kullanılmasına yönelik daimi tehdit oluşturduğunu gözlemlemiştir. Mahkeme, Türk Ceza Kanunu'nun 301. maddesinin "kanunun kalitesi" gerekliliğini karşılamadığına karar vermiştir (*ibid.*, §§ 91-95; *Dink /Türkiye,* 2010, §§ 131-132 kararı ile karşılaştırınız).
- *Selahattin Demirtaş/Türkiye (no. 2)* [BD], 2020 davasında, bir Türk milletvekili olan başvuranın yasama dokunulmazlığı kaldırılmış; akabinde siyasi nitelikteki açıklamaları nedeniyle terör örgütü üyeliği (Türk Ceza Kanunu'nun 314. maddesi) nedeniyle tutuklanmıştır. Mahkeme, yasama dokunulmazlığının kaldırılmasına imkân tanıyan revizyonun *belli bir amaca matuf olan* (*ad hoc*), belirli ve *özel ve şahsi* (*ad hominem*) bir değişiklik olduğu değerlendirmesinde bulunmuş ve yalnızca belirli kişileri hedef alan yasaların hukukun üstünlüğüne aykırı olduğunu kaydetmiştir. Ayrıca, Türk Ceza Kanunu'nun 314. maddesinin içeriğinin, ulusal mahkemeler tarafından yapılan yorumla birlikte, ulusal makamların keyfi müdahalelerine karşı yeterli koruma sağlamayacak kadar geniş olduğunu da gözlemlemiştir. Başvuranın ifade özgürlüğünü kullanmasına yönelik müdahalenin "kanunla öngörülmediği" sonucuna varmıştır (§§ 160, 269, 270, 279-281; ayrıca bk. terörle ilgili suçlamalar için, *Gözel ve Özer/Türkiye*, 2010, §§ 43-64).
- Bazı davalarda Mahkeme, ihtilaf konusu müdahalenin "yasaya uygunluğu" konusundaki şüphelerini dile getirmiş ancak söz konusu müdahaleyi "demokratik bir toplumda gerekliliği" açısından incelemeyi tercih etmiştir (*Ete/Türkiye*, 2022, § 27 ve burada atıf yapılan davalar).

Meşru Amaç:

Nefret söyleminin ele alındığı davalarda en sık ileri sürülen meşru amaçlar "başkalarının hakları", "ulusal güvenlik", "kamu düzeni ve güvenliğinin korunması" ve "suç işlenmesinin önlenmesidir".

- Devletler, ulusal güvenliği, toprak bütünlüğünü veya kamu güvenliğini tehdit eden ya da düzensizliğe veya suça yol açması muhtemel olan söylemleri hedef alabilirler (*Stomakhin/Rusya*, 2018, § 87). 10. maddenin 2. fıkrasında atıf yapılan "ulusal güvenliğin" ve "kamu güvenliğinin" korunması kavramları kısıtlayıcı bir şekilde yorumlanmalı ve buna ancak bu amaçla bilgilerin yayımlanmasını önlemenin gerekli olduğu saptandığında başvurulmalıdır (*Stoll/İsviçre*, [BD], 2007, § 54; *Görmüş ve diğerleri/Türkiye*, 2016, § 37). Devletin "kamu düzeni" kavramını çok geniş yorumladığı bir davada, Mahkeme söz konusu müdahalenin, "ahlakı" ve "başkalarının haklarını" da korumayı amaçladığını kabul etmiştir (*Zhablyanov/Bulgaristan*, § 104).
- Mahkeme, ifade edilen görüşlerin (başka bir ifadeyle, şiddet içeren yöntemlere veya kanlı intikama başvurulmasını tavsiye eden, destekçilerinin amaçlarını gerçekleştirmek amacıyla terör eylemlerinde bulunulmasını haklı gösteren veya kimliği belirlenmiş kişilere karşı aşılayacakları köklü ve mantıksız nefret yoluyla şiddeti teşvik etmeye elverişli olarak yorumlanabilecek söylemler) şiddeti teşvik etmediği durumlarda, Sözleşmeci Devletlerin, halkın bilgi edinme hakkını kısıtlamak için toprak bütünlüğünü, ulusal güvenliği, kamu düzeninin korunmasını veya suç işlenmesinin önlenmesini gerekçe olarak gösteremeyeceklerini sürekli olarak vurgulamıştır (*Sürek/Türkiye (no. 4)* [BD], 1999, § 60;

[2] Bu bölümde incelenen davalara ek olarak, bk. ayrıca, *Başkaya ve Okçuoğlu/Türkiye* [BD], 1999, §§ 51-52 (hukuki dayanak bulunmaması, ancak Mahkeme davanın diğer yönlerini incelemiştir); *Cumhuriyet Vakfı ve diğerleri/Türkiye*, 2013, § 54; *Yavuz ve Yaylalı/Türkiye*, 2013, § 38; *Gülcü/Türkiye*, 2016, §§ 103-108; *Belge/Türkiye*, 2016, § 29; *Döner ve diğerleri/Türkiye*, 2017, §§ 93-95 (kanunun kalitesi tartışmalı bulunmuş ancak Mahkeme davanın diğer yönlerini incelemiştir.).

Fatullayev/Azerbaycan, 2010, § 116; *Gözel ve Özer/Türkiye*, 2010, § 56; *Nedim Şener/Türkiye*, 2014, § 116; *Şık/Türkiye*, 2014, § 105; *Dilipak/Türkiye*, 2015, § 62; *Dmitriyevskiy/Rusya*, 2017, § 100).

Bağlama Özgü Yaklaşım

Mahkeme, sözlü veya yazılı ifadelerin şiddeti, nefreti veya hoşgörüsüzlüğü körüklediği veya haklı gösterdiği yönündeki çok sayıda davada Sözleşme'nin 10. maddesinin uygulanabilirliği konusunda karar vermeye çağrılmıştır. Mahkeme, içtihadında belirtilen genel ilkeler ışığında, bu tür söylemlerde bulunan kişilerin veya bazen editörlerin ifade özgürlüğü hakkını kullanmalarına yönelik müdahalenin "demokratik bir toplumda gerekli" olup olmadığını belirlemek için birçok faktörü göz önünde bulundurmuştur. Mahkeme, bir başvuranın ifade özgürlüğü hakkını kullanmadaki menfaatinin önemini değerlendirirken, öncelikle söylemlerinin niteliğini (*Perinçek/İsviçre* [BD], 2015, § 229) ve bağlamını (*ibid.* § 242 ve devamı ayrıca bk. diğer kararlar arasında, *Savva Terentyev/Rusya*, 2018, § 66) incelemelidir.

İlgili bağlamsal faktörler arasında, söylemlerin gergin bir siyasi veya sosyal bağlamda yapılıp yapılmadığı; yakın veya daha genel bağlamlarında doğru şekilde yorumlanıp değerlendirildiğinde, doğrudan veya dolaylı bir şiddet çağrısı veya şiddet, nefret ve hoşgörüsüzlüğün haklı gösterilmesi olarak görülüp görülemeyeceği ve söylemlerin ifade edilme şekli ile -doğrudan veya dolaylı olarak- zarar verme kapasitesi yer almaktadır. Bu davalarda, uyuşmazlığın sonucunda belirleyici rol oynayan, tek başına herhangi bir faktörden bir ziyade bu farklı faktörlerin bir araya gelmesidir. Dolayısıyla, Mahkemenin bu tür davalardaki yaklaşımının bağlama özgü olduğu söylenebilir (*Perinçek/İsviçre* [BD], 2015, §§ 204-208; *Mariya Alekhina ve diğerleri/Rusya,* 2018, §§ 217-221).

Söylemlerin İçeriği:

- İlke olarak, şiddet, nefret, yabancı düşmanlığı veya diğer hoşgörüsüzlük biçimlerini savunan veya haklı gösteren ve normalde korunmayan söylemlerin aksine, kamu yararına ilişkin meselelerle ilgili söylemler güçlü bir koruma gerektirmektedir (*Perinçek/İsviçre* [BD], 2015, § 230; *Zemmour/Fransa*, 2022, § 49).
- Sözleşme'nin temel değerleri olan adalet, barış, hoşgörü ve ayrımcılık yapmama ilkelerine ters düşen tüm söylemler, 17. madde ile 10. maddenin korumasından muaf tutulabilir (*Seurot/Fransa* (k.k.), 2004; *M'Bala M'Bala/Fransa* (k.k.), 2015, § 39; *Ibragim Ibragimov ve diğerleri/Rusya*, § 94; *Pavel Ivanov/Rusya* (k.k.), 2007). Bununla birlikte, 17. madde yalnızca istisnai olarak ve olağanüstü durumlarda uygulanabilir. Sözleşme'nin 10. maddesiyle ilgili davalarda, 17. madde yalnızca, suçlanan söylemlerin, ifade özgürlüğü hakkını Sözleşme'nin değerlerine açıkça aykırı amaçlar için kullanmak suretiyle bu hükmü gerçek amacından saptırmaya yönelik olduğunun çok açık olması halinde kullanılmalıdır (*Perinçek/İsviçre* [BD], 2015, § 114, *Zemmour/Fransa,* 2022, § 26).
- Mahkeme, diğer söylem türlerinin yanı sıra, 8. madde uyarınca, bir grubun bireysel üyelerinin "özel hayatını" etkiliyor gibi algılanabilecek, grupla ilgili olumsuz kamusal söylemleri incelemiştir (*Aksu/Türkiye* [BD], 2012, §§ 58 ve 81; *Budinova ve Chaprazov/Bulgaristan*, 2021, §§ 53 ila 68); kişilerin onuruna saldıran söylemler (*Atamanchuk/Rusya*, 2020, § 42); etnik, dini veya diğer tüm gruplara saldıran veya onları aşağılayan kategorik söylemler (bk. *Perinçek/İsviçre* [BD], 2015, § 206; *Karaca/Türkiye*, 2023, § 158, kararlarında atıf yapılan içtihada bakınız; saldırgan milliyetçilik ve etnik merkezcilik ifade eden ifadeler (*Balsytė-Lideikienė/Litvanya*, 2008, §§ 73 ve 79); bir kişi grubunu vahşileştiren veya insanlıktan çıkaran söylemler (*Stomakhin/Rusya*, 2018, § 99); şiddete çağrı anlamına gelen veya terörizmi haklı gösteren ve öven söylemler (*Stomakhin/Rusya* 2018, § 92; *Rouillan/Fransa*, 2022, §§ 68-71); eşcinsellere karşı hoşgörüsüzlüğü ve nefreti teşvik eden söylemler (*Lilliendahl/İzlanda* (k.k.), 2020, § 38) veya dini nefret ve düşmanlığa teşvik olarak incelenen söylemler (*Tagiyev ve Huseynov/Azerbaycan*, 2019, § 47). Mahkemenin gruplara yönelik söylemler konusundaki endişesi, özellikle Fransa'daki Müslüman göçmenlere yönelik genel olumsuz söylemlerle ilgili davalarda görülmektedir (*Seurot/Fransa* (k.k.), 2004; *Soulas ve*

diğerleri/Fransa, 2008; *Le Pen/Fransa* (k.k.), 2010; *Zemmour/Fransa*, 2022); Belçika'daki Avrupa kökenli olmayan göçmenleri kriminojen bir ortam olarak gösteren açıklamalar (*Féret/Belçika,* 2009); Birleşik Krallık'taki tüm Müslümanları 11 Eylül 2001 tarihinde ABD'de gerçekleşen terör saldırılarıyla ilişkilendiren açıklamalar *Norwood/Birleşik* (k.k.), 2004); şiddetli antisemit söylemler veya Yahudilere, İsrail Devleti'ne ve genel olarak Batı'ya yönelik doğrudan şiddet çağrıları (*W.P. ve diğerleri/Polonya* (k.k.), 2004; *Pavel Ivanov/Rusya* (k.k.), 2007; *Hizb ut-Tahrir ve diğerleri /Almanya* (k.k.), 2012; *Kasymakhunov ve Saybatalov/Rusya,* 2013) ve eşcinsellerin pedofiliyi önemsiz göstermeye çalıştıkları ve HIV ile AIDS'in yayılmasından sorumlu oldukları yönündeki iddialar (*Vejdeland ve diğerleri/İsveç,* 2012).

- Buna karşın, Mahkeme, kolluk kuvvetlerinin, "korunmasız bir azınlık", "baskı veya eşitsizlik geçmişi olan bir grup", "köklü ön yargı, düşmanlık ve ayrımcılıkla karşılaşan" veya "başkaca bir nedenle savunmasız" bir grup olarak sınıflandırılmasına engel olmaktadır. Böyle bir sınıflandırma, ilke olarak, hakaret, alay ve karalama yoluyla işlenen suçlara karşı daha fazla koruma gerektirecektir (*Savva Terentyev/Rusya*, 2018, § 76).
- İfade özgürlüğü hakkı, bazı koşullarda, söylemlerin, kimliği belirlenebilir bir kişiye karşı kişisel olarak yöneltildiği durumlarda, 10. madde uyarınca kısıtlamalara konu olabilir (*Savva Terentyev/Rusya*, 2018, § 75; 2 veya 8. madde kapsamındaki davalarla karşılaştırınız, *Kaboğlu ve Oran/Türkiye*, 2018; *Selahattin Demirtas/Türkiye*, 2015).
- Gereksiz aşağılama teşkil ettikleri durumlarda, hakaret edici söylemler ifade özgürlüğünün koruma kapsamından çıkabilir. Bununla birlikte, kaba ifadelerin kullanımı, tamamen üsluba ilişkin amaçlara hizmet edebileceğinden, bir ifadenin saldırgan olup olmadığının değerlendirilmesinde tek başına belirleyici değildir. Mahkemeye göre, üslup, bir ifade biçimi teşkil etmektedir ve bu nedenle, ifade edilen fikir ve bilgilerin içeriği ile aynı şekilde korunur (*Savva Terentyev/Rusya*2018, § 68). Mevcut davanın koşullarında, bazı tutkulu çağrılar, kışkırtıcı metaforlar veya sembolik eylemler, şiddete çağrı olarak değil, memnuniyetsizlik veya hoşnutsuzluk ifadesi olarak yorumlanabilir (*ibid.* §§ 72, 74 ve yapılan atıflar). Böyle olunca, Mahkeme, kışkırtıcı mizah veya hiciv biçimlerinin, özellikle terör eylemleriyle ilgili oldukları durumlarda, belirli sınırları aşmaları halinde cezalandırılabileceğini kabul etmektedir (*Leroy/Fransa*, 2008, §§ 36-48; *Z.B. /Fransa*, 2021, §§ 56-57).

Konuşmacının Niyeti:

İtiraz edilen söylemlerin arkasındaki gerekçe, bir Devletin 10. madde kapsamındaki ifade özgürlüğü hakkına yönelik müdahalesinin haklı olup olmadığının belirlenmesi için genellikle önemlidir.

- *Glimmerveen ve Hagenbeek/Hollanda* davasında (Komisyon Kararı, 1979, s. 206), Komisyon, başvuranlar tarafından tavsiye edilen politikanın, milliyetlerine, ülkedeki ikamet sürelerine veya aile bağlarına bakılmaksızın ve sosyal, ekonomik, insani veya diğer hususlar dikkate alınmaksızın, beyaz ırk olmayan herkesin Hollanda topraklarını terk etmesini sağlamaya yönelik genel kaygıdan esinlenmiş olmasının önemli olduğu kanaatine varmıştır.
- *Féret/Belçika*, 2009, davasında, §§ 70-71, Mahkeme, başvuran tarafından bir seçim kampanyası sırasında dağıtılan broşür ve çizimlerin, kimi zaman üstü kapalı olsa da, bir kişiye, gruba, topluluğa veya bunların üyelerine karşı ırk, renk, soy veya ulusal ya da etnik köken temelinde açıkça ayrımcılığı, fark gözetmeyi veya nefreti teşvik eden unsurlar içerdiği ve bu türden ayrımcılık, fark gözetme veya nefrete başvurma isteği gösterdiği kanaatine varan ulusal mahkemelerle aynı fikirdedir.
- *Pavel Ivanov/Rusya* (k.k.), 2007, davasında, başvuran, Yahudileri Rusya'daki kötülüğün kaynağı olarak betimleyen ve sosyal hayattan dışlanmaları çağrısında bulunan bir dizi makale yazmış ve yayımlamıştır. Bir etnik grubunun bütününü Rus halkına karşı komplo kurmakla suçlamış ve Yahudi toplumunun etkili üyelerine faşist bir ideoloji atfetmiştir. Hem yayınlarında hem de davadaki sözlü ifadelerinde, bir ulus oluşturmadıkları iddiasında bulunarak Yahudilerin ulusal onur hakkını tanımamaya devam etmiştir. Mahkeme, ulusal mahkemelerin, ilgilinin yayınları aracılığıyla Yahudi halkına karşı nefreti kışkırtmaya çalıştığı

sonucunu onaylamıştır.

- *Atamanchuk/Rusya,* 2020, davasında, yerel bir gazetenin sahibi bir iş adamı olan başvuran, Rus olmayan etnik gruplar hakkında aşağılayıcı söylemlerin yer aldığı bir makale nedeniyle nefrete teşvikten suçlu bulunmuştur. Özellikle, söz konusu grupların suça eğilimli olduğunu ve "barbar fikirlerine sadık olduklarını, insanları katlettiklerini, tecavüz ettiklerini, çaldıklarını ve köleleştirdiklerini" ve "ülkenin yıkımına katıldıklarını" ifade etmiştir. Mahkeme, başvuranın makalesinin konuyla ilgili kamusal tartışmaya katkıda bulunup bulunamayacağını veya birincil amacının bu olup olmadığını tartışmaya açık bulmuştur (§ 62).
- *Belkacem/Belçika* (k.k.), 2017, davasında, Mahkeme, YouTube'da kamuya açık videolar gönderen ve bu videolarda dinleyicileri gayrimüslimlere "hükmetmeye", onlara ders vermeye ve onlarla savaşmaya çağıran bir başvuranın davasını ele almıştır. Mahkeme, başvuranın görüşlerinin nefret dolu içeriğinden herhangi bir şüphe duymamış ve ulusal mahkemelerin, başvuranın, kayıtları aracılığıyla, Müslüman inancından olmayan herkese karşı nefret, ayrımcılık ve şiddeti teşvik etmeye çalıştığı sonucunu onaylamıştır (§ 33).
- *Zemmour/Fransa*, 2022, kararında, Mahkeme, başvuranın söylemlerinin İslam'a yönelik eleştirilerle sınırlı olmadığı, bunların ifade edildiği genel bağlam göz önünde bulundurulduğunda, dinleyicileri Müslüman toplumu bir bütün olarak reddetmeye ve dışlamaya teşvik etmek ve bu şekilde sosyal uyuma zarar vermek gibi ayrımcı bir niyet içerdiği konusunda ulusal mahkemelerle aynı kanıdadır (§ 63).

Buna karşılık Mahkeme, başvuranın iddia edilen suç oluşturan niyetine ilişkin şüphelerini de ifade etmiştir:

- *Perinçek/İsviçre* [BD], 2015, davasında, Mahkeme, İsviçre mahkemelerinin, başvuranın Osmanlı İmparatorluğu tarafından Ermeni halkına yönelik soykırımın varlığını alenen inkâr ederken ırkçılıkla hareket ettiği yönündeki görüşüne katılmamıştır (§§ 232-233).
- *Tagiyev ve Huseynov/Azerbaycan*, 2019, davasında, bir gazetenin redaktörü ve yazı işleri müdürü, İslam'ı eleştiren bir makale yayımladıkları gerekçesiyle sırasıyla üç ve dört yıl hapis cezasına çarptırılmıştır. Mahkeme, başvuranların 10. madde gereğince haklarının ihlal edildiği sonucuna varmıştır; özellikle ulusal mahkemelerin davanın bağlamının, kamu yararının ve ihtilaf konusu makalenin yazarının niyetinin muhtemel bir tahrik veya abartma dozuna başvurulmasını haklı kılıp kılmadığı hususunda araştırma yapmamasını eleştirmiştir (§§ 48-50).
- *Stomakhin/Rusya*, 2018, davasında, Mahkeme çeşitli söylemlerin üzerine eğilmiş ve bunlardan bazılarının, ayrılıkçı bir davanın romantik ve idealize edilmiş bir imajını vermeyi amaçlarken, anlaşmazlığın diğer tarafını damgaladığı, acımasızlaştırdığı ve insanlıktan çıkardığını (§ 99), diğerlerinin ise okuyuculara şiddet ve teröre başvurmanın gerekli olduğu ve saldırgan karşısında meşru müdafaayı haklı kıldığı yönünde genel bir izlenim verdiği (§ 100), başka bir açıklama söz konusu olduğunda, ulusal mahkemelerin bağlamı analiz etmediği veya bu açıklamanın aktarmak istediği fikri incelemediğini (§ 115) gereğince dikkate almıştır.
- *Yefimov ve İnsan Hakları Savunucusu Gençlik Grubu/Rusya*, 2021, davasında, Mahkeme, Devletin, konuyla ilgili yeterli olgusal unsur ve analiz sunmadan aşırılıkçı veya terörist nitelikte olduğunu iddia ettiği bir söylemin aslında toplumsal tartışmaya gerçek bir katkı teşkil ettiği sonucuna varmıştır (§§ 45-46); bk. aynı zamanda, *Mukhin/Rusya*, 2021, §§ 121-147.
- *Jersild/Danimarka*, 1994, davasında, ırkçı bir gruba adanmış bir belgeselin, bir bütün olarak ele alındığında, tarafsız bir bakış açısıyla ırkçı fikir ve görüşleri yayma amacı taşıyıp taşımadığı hususu, Mahkemenin değerlendirmesinde önemli bir faktör teşkil etmiştir. Mahkeme, tartışmaya açık açıklamaları ilgili kişinin bizzat yapmadığının, ancak bir haber programından sorumlu televizyon gazetecisi olarak bunların yayılmasına yardım etmesinin söz konusu davada önemli bir unsur olduğu kanaatine varmıştır (§ 31). Başvuranın haberi, bir bütün olarak ele alındığında, -bir röportaj yoluyla- açıkça, sosyal durumları nedeniyle

sınırlandırılmış ve yoksun bırakılmış, sabıka kaydı ve şiddet içeren tutumları olan bu özel genç grubuna ışık tutmaya, analiz etmeye ve açıklamaya çalışmış ve böylelikle o dönemde kamuoyunun zihnini zaten büyük ölçüde meşgul eden bir konuyu spesifik yönleriyle ele almıştır (§ 33). Mahkeme, *RID Novaya Gazeta ve ZAO Novaya Gazeta/Rusya*, 2021, davasında da benzer bir sonuca varmış ve bağlamı içinde ele alındığında, Nazi sembollerine benzeyen görüntülerle birlikte milliyetçi bir manifestodan alınmış alıntıların yayımlanmasının araştırmacı gazetecilik çalışmasından kaynaklandığı ve bu nedenle federal medya düzenleme otoritesinin müdahalesini haklı göstermediğini kaydetmiştir (§§ 97-109).

Zarar Verme Olasılığı:

Mahkeme ayrıca söz konusu söylemlerin şiddeti teşvik etmeye elverişli olup olmadığını da değerlendirmiştir (*Sürek/Türkiye (no. 4)* [BD], 1999, § 58). Mahkeme, belirli bir söylemin bu tür bir zarara yol açmasının muhtemel olduğu sonucuna varmaya imkân veren bir dizi göstergeyi analiz etmiştir.

Siyasi ve Sosyal Bağlam

- İlgili faktörlerden biri, sözlerin gergin bir siyasi veya sosyal bağlamda yapılıp yapılmadığının belirlenmesidir (*Perinçek/İsviçre* [BD], 2015, § 205).
- Bu noktada Mahkeme, kamu düzenindeki sıkıntıların ve terörün önlenmesine bağlı zorlukların her zaman farkında olmuştur (Devlete karşı şiddet kullanılmasını savunan görüşlerin yayımlanmasıyla ilgili olarak, *Stomakhin/Rusya*, 2018, §§ 96, 98-109; 80'li ve 90'lı yıllarda Türkiye'nin güneydoğusunda PKK ile Türk güvenlik güçleri arasındaki silahlı çatışmaların yaşandığı gergin ortamla ilgili olarak *Zana/Türkiye*, 1997, §§ 57-60 ve *Sürek/Türkiye (no. 4)* [BD], 1999, § 58; 2000 yılının Aralık ayında Türkiye'de ceza infaz kurumlarında yaşanan ölümcül isyanların neden olduğu atmosferle ilgili olarak, *Falakaoğlu ve Saygılı/Türkiye*, 2007, § 33 ve *Saygılı ve Falakaoğlu/Türkiye (no. 2)*, 2009, terör saldırılarının gerçekleştirilmesinden kısa bir süre sonra sorumluları "cesur" olarak nitelendiren açıklamalarla ilgili olarak, *Rouillan/Fransa*, 2022, §§ 68- 71). Bununla birlikte, bir söylemin terörle ilgili olması veya hassas bir siyasi bağlamda yapılmış olması tek başına belirleyici değildir; Mahkeme söylemin tek başına şiddete teşvik teşkil edip etmediği başta olmak üzere, diğer kriterleri incelemektedir (*Erkizia Almandoz /İspanya,* 2021, § 46).
- Tarihsel tartışmalar bağlamında, başvuranın 1915 yılında Osmanlı İmparatorluğu tarafından Ermeni halkına karşı işlenen mezalimin "soykırım" olarak nitelendirilmesini reddettiği için ceza mahkûmiyetine ilişkin bir davada Mahkeme, söz konusu söylemlerin yapıldığı dönemde İsviçre'deki ortamın gergin olduğu ve orada yaşayan Ermeniler ile Türkler arasında ciddi sürtüşmelere yol açabileceği yönünde herhangi bir kanıt bulunmadığı sonucuna varmıştır (*Perinçek/İsviçre* [BD], 2015, § 244).
- Mahkeme ayrıca, serbest seçimlerin ve ifade özgürlüğünün (özellikle siyasi tartışma özgürlüğü) bütün demokratik rejimlerin temelini oluşturduğu değerlendirmesinde bulundurarak, seçim öncesi dönemde her türlü görüş ve bilginin serbestçe dolaşmasına izin verilmesinin özellikle önem arz ettiğinin üzerinde durmuştur (*Bowman/Birleşik Krallık*, 1998, § 42 ve *Savva Terentyev/Rusya*, 2018, § 70; *aksi yönde bir karar için* (*a contrario*), *Sanchez/Fransa* [BD], 2023, §§ 152-53, 175-76 ile karşılaştırınız.).

Söylemin Potansiyel Etkileri: Biçimi ve Aleniyeti, Söylemde Bulunan Kişi ve Söylemin Kitlesi

- Mahkeme tarafından dikkate alınan bir diğer unsur ise, belirli söylemlerin yapılma biçimidir (şiirlerin sınırlı etkisiyle ilgili olarak, *Karataş/Türkiye*[BD], 1999, § 52; görüş alışverişinde bulunmak üzere tasarlanmış bir yayının formatıyla ilgili olarak, *Gündüz/Türkiye*, 2003, § 44).
- Belirli bir söylemin yarattığı aleniyet de Mahkemenin kararıyla ilgili olabilir (mesajı seçmenleri ilgilendiren ve bu nedenle nüfusun tamamına ulaşmayı amaçlayan politikacılarla ilgili olarak, *Féret/Belçika*, 2009, § 76; çok farklı etnik kökenlerden kişilerin bulunduğu bir

bölgede dağıtılan gazetelerin nüsha sayısıyla ilgili olarak, *Atamanchuk/Rusya,* 2020, § 63; bir gazetecinin yazılı basın makalelerini okuyanların aşina olduğu bir dil kullanarak geniş bir kitleye ulaşma becerisiyle ilgili olarak, *Soulas ve diğerleri/Fransa*, 2008, § 39; şahsen ve sadece üç kamuya açık etkinlikte yapılan açıklamalarla ilgili olarak, *Perinçek/İsviçre* [BD], 2015, § 254; geniş bir kitleye ulaşacak nitelikte olmayan az bilinen bir platformda halktan biri olarak yapılan söylemlerle ilgili olarak, *Lilliendahl/İzlanda* (k.k.), 2020, § 39; çok okunan veya çok ziyaret edilen internet sayfalarında yayımlanan açıklamaların aksine çok az dikkat çeken bir blog yazısı hakkında, *Savva Terentyev/Rusya*, 2018, §§ 79-81 ve bk. *aksi yönde* (*a contrario*) bir karar için kısıtlı aleniyete rağmen 17. maddenin uygulandığı *Norwood/Birleşik Krallık* (k.k.), 2004, davasının bağlamı).

- *Jersild/Danimarka,* 1994, davasında, Mahkeme, görsel-işitsel medya tarafından yayımlanan söylemlerin etkisinin genellikle yazılı basınla yayımlanan söylemlerinkinden çok daha ani ve güçlü olduğunu kaydetmiştir (§ 31; ayrıca bk. *Roj TV A/S/Danimarka* (k.k.), 2018, § 47; *Zemmour/Fransa*, 2022, § 62).
- Söylemlerin sahibinin veya konuşmacının kimliği de önemli olabilir (bk. örneğin, *Zana/Türkiye,* 1997, davasında, itiraz edilen açıklamalar Türkiye'nin güneydoğusundaki en önemli şehrin eski belediye başkanı tarafından yapılmıştır, § 60; *Rouillan/Fransa*, 2022, davasında, § 67, ihtilaf konusu açıklamalar 1980'lerde Fransa'da aktif olan aşırı sol bir terör örgütünün eski bir üyesi, birkaç kitabın yazarı ve bir filmde kendi rolünün aktörü tarafından yapılmıştır ve bunun aksine, başvuranların sıradan vatandaşlar olduğu, *Baldassi ve diğerleri/Fransa,* 2020, davası, § 70).
- *Erbakan/Türkiye,* 2006, davasında Mahkeme, her türlü hoşgörüsüzlükle mücadelenin insan haklarının korunmasının ayrılmaz bir parçası olduğunun altını çizerek, politikacıların halka açık konuşmalarında hoşgörüsüzlüğü besleyebilecek ifadeleri yaymaktan kaçınmalarının hayati önem taşıdığına karar vermiştir (§ 64).
- Son olarak, Mahkeme, söylemin kitlesi ile de ilgilenmektedir. Bu nedenle, *Vejdeland ve diğerleri/İsveç*, 2012, § 56, davasında Mahkeme, itiraz edilen açıklamaların yer aldığı broşürlerin, yaşları itibariyle etkilenebilir ve hassas olan ve bunları reddetme imkânı olmayan gençlerin eşya dolaplarına yerleştirilmiş olmasını dikkate almıştır.

Muhtemel Zararın Önemi ve Güvenilirliği

- *Stomakhin/Rusya* davasında, Mahkeme, itiraz konusu açıklamaların federal ordu ve güvenlik güçleri mensuplarına karşı nefreti kışkırttığı ve onları olası fiziksel şiddet riskine maruz bıraktığı hususuna belli bir önem vermiştir (§ 107; bk. *aksi yönde* (*a contrario*) bir karar için, *Savva Terentyev/Rusya,* 2018, davasında, Mahkeme, itiraz konusu açıklamaların polis memurlarına yönelik yakın zamanda hukuka aykırı eylemlerin yaşanmasına neden olabileceği ve onları gerçek bir fiziksel şiddet riskine maruz bırakabileceğine dair herhangi bir kanıt bulunmadığı kanaatine varmıştır (§§ 77-78).
- *Fáber/Macaristan,*2012 davasında Mahkeme, yetkili makamların, Árpád bayrağı açılmasının şiddet riskini artırdığını veya yetkili makamlar tarafından kışkırtıcı olarak algılanan bu sembolün kullanımının açık bir tehdit ve yakın bir şiddet riski oluşturduğu iddiasında bulunmadıklarını kaydetmiştir (§ 44).
- *Féret/Belçika*, 2009, davasında Mahkeme, dini, etnik veya kültürel ön yargılara dayalı nefreti teşvik eden ihtilaf konusu siyasi söylemin toplumsal barış ve siyasi istikrar için bir tehlike teşkil ettiğine karar vermiştir (§ 73). Buna karşın, şiddet, nefret veya hoşgörüsüzlüğü savunmaksızın, yalnızca dinine bağlı olmak, ifade özgürlüğü haklarına müdahaleyi haklı gösteremez (*Taganrog LRO ve diğerleri/Rusya*, 2022, §§ 157-159).
- Mahkeme, bir söylemin ayrımcılığı teşvik etmesini (*Glimmerveen ve Hagenbeek /Hollanda*, Komisyon kararı, 1979, s. 206); hâlihazırda yerleşik olan ilkel içgüdüleri veya önyargıları harekete geçirmesini (*Atamanchuk/Rusya,* 2020, § 64); veya dinler arası gerilimleri artırma eğilimi göstermesini (*Ibragim Ibragimov ve diğerleri/Rusya,* 2018, § 102), bir azınlığa yönelik düşmanlık uyandırmasını (*Le Pen/Fransa* (k.k.), 2010) veya LGBTI topluluğu üyelerini hedef

almasını (*Vejdeland ve diğerleri/İsveç*, 2012, §§ 54-55) önemli bulmuştur.

Müdahale ile Meşru Amaç Arasındaki İlişki

- Mahkeme, ihtilaf konusu söylemlerin sahibinin cezalandırılmasının, diğer kişilerin Sözleşme tarafından korunan haklarını kullanmalarını etkileyip etkilemeyeceğini değerlendirmiştir. Böylelikle *Perinçek/İsviçre* [BD], 2015, davasında, § 246, Mahkeme, İsviçre makamlarının başvuranı konuşması nedeniyle cezalandırabilecekleri yönünde karar vermemiştir; zira özellikle başvuranın İsviçre'de cezai mahkûmiyetinin, Ermeni azınlığın haklarını gerçek anlamda koruduğu ya da kendilerini daha güvende hissetmelerini sağladığı konusunda ikna olmamıştır.
- Mahkeme, yalnızca gerginlik, silahlı çatışma ve terörle mücadele veya ceza infaz kurumlarında yaşanan ölümcül isyanlar gibi son derece hassas bir bağlamda, söylemlerin güvenlik güçleri mensuplarını riske atabilecek şiddeti teşvik etme riski taşıdığına hükmetmiştir (*Savva Terentyev/Rusya*, 2018, § 77 ve burada yapılan atıflar).
- Mahkeme, bir söylemin, terör saldırılarının kurbanlarının yakınları ile bu saldırılardan kurtulanlar için hala taze olan ve bu nedenle acı veren "travmatik anıları" uyandırdığı sonucuna varmıştır; bu bağlamda, bu ölümcül şiddeti haklı gösteren ve öven makalelerin yayımlanması, mağdurların onuruna özellikle alaycı bir saldırı teşkil etmiştir (*Stomakhin/Rusya*, 2018, § 101).
- Başvuran aleyhindeki kovuşturmaların söz konusu söylemin yapılmasından dört yıl beş ay sonra başlatıldığı bir davada, Mahkeme, söz konusu söylemin toplum için "mevcut bir risk" ve "yakın" bir tehlike oluşturmasının olası olmadığına karar vermiştir (*Erbakan/Türkiye*, 2006, § 68).

Nefret Söylemi ve İnternet

Fiziksel yayınlar için geçerli olan genel ilkeler çevrim içi yayınlar için de geçerlidir. Ancak, internet kullanımını kapsayan davalar kendilerine özgü zorluklara yol açmaktadır. Öte yandan, güçlü bir ortam ve kamusal alan olarak internetin özelliklerine odaklanmaları da muhtemeldir.

- Erişilebilirliği ve büyük miktarda veriyi depolama ve yayma kabiliyeti nedeniyle internet, halkın haberlere erişiminin iyileştirilmesine ve genel olarak bilgi iletişiminin kolaylaştırılmasına önemli ölçüde katkı sağlamaktadır (*Times Newspapers Ltd/Birleşik Krallık (no. 1 ve no. 2)*, 2009, § 27; *Delfi AS/Estonya* [BD], 2015, § 133; *Savva Terentyev/Rusya*, 2018, § 79). Kişilerin kendilerini internette ifade etme imkânı, ifade özgürlüğünün kullanılması için emsalsiz bir araç teşkil etmektedir (*Delfi AS/Estonya* [BD], 2015, § 110).
- Aynı zamanda, çevrim içi iletişimin ve içeriğinin, temel hak ve özgürlüklerin, özellikle de özel hayata saygı hakkının kullanılmasına ve bunlardan yararlanılmasına zarar verme olasılığı basından kesinlikle çok daha yüksektir (*Delfi AS /Estonya* [BD], 2015, § 133; ayrıca bk. *Savva Terentyev/Rusya*, 2018, § 79). Açıkça yasaya aykırı söylemler, özellikle hakaret edici, nefret içeren ya da şiddete çağrıda bulunan söylemler, daha önce dünya çapında hiç olmadığı gibi, birkaç saniye içinde yayılabilmekte ve kimi zaman çok uzun bir süre boyunca çevrim içi kalabilmektedir. Bu nedenle, ilke olarak, karalayıcı söylemlerden veya diğer türden hukuka aykırı içeriklerden zarar gören kişilerin, kişilik haklarının ihlaline karşı etkili bir hukuk yolu teşkil edecek sorumluluk sebebine dayanan bir tazminat davası açma imkânının korunması gerekmektedir (*Delfi AS/Estonya* [BD], 2015, § 110; *Annen/Almanya*, 2015, § 67).
- Kişisel itibara verilen zararın ciddiyet eşiği ve 8. madde kapsamına girip girmediği hususunda karar verilirken internetin özellikleri dikkate alınabilir (*Arnarson/İzlanda*, 2017, § 37).
- 10. maddenin, kamu yararına ilişkin konularda haber yapma hususunda gazetecilere sağladığı güvence ve gazetecilerin bu konudaki yükümlülük ve sorumluluklarına ilişkin değerlendirmeler, medyanın modern toplumda sahip olduğu yetki göz önüne alındığında, günümüzde özellikle önemli bir rol oynamaktadır; zira sadece bilgi vermekle kalmamakta fakat aynı zamanda, bilgileri sunma biçimiyle, muhataplar tarafından nasıl değerlendirilmesi

gerektiğini de tavsiye edebilmektedir. Kişinin, geleneksel veya elektronik medyada dolaşan ve giderek artan sayıda yazarın yer aldığı çok büyük bir bilgi akışıyla karşı karşıya kaldığı bir dünyada, gazetecilik etiğine uygunluğun izlenmesi daha da önem kazanmaktadır (*Stoll/İsviçre* [BD], 2007, §§ 103- 104).

- Dünya çapında milyarlarca kullanıcıya hizmet veren elektronik ağ, yazılı basınla aynı kural ve kontrollere tabi değildir ve hiçbir zaman da tabi olmayabilir. Bu nedenle, yazılı basından alınan materyallerin reprodüksiyonu ile internetten alınan materyallerin reprodüksiyonu farklı bir rejime tabi olabilir. İnternetten alınan materyallerin reprodüksiyonunu düzenleyen kurallar, söz konusu hak ve özgürlüklerin korunmasını ve geliştirilmesini sağlamak amacıyla teknolojinin belirli özelliklerine göre açıkça uyarlanmalıdır (*Pravoye Delo ve Shtekel Yayın Kurulu/Ukrayna*, 2011, § 63). Örneğin, ulusal mahkemelerin bir yandan sınırlı coğrafi sonuçları olan broşürlerde yer alan söylemler ile diğer yandan internette yayımlanan ve tüm dünyaya yayılabilen söylemler arasında bir ayrım yapması makuldür (*Annen/Almanya*, 2015, § 72).
- Öte yandan, Mahkemeye göre, düşük sayıda okuyucu kitlesine sahip bir internet sitesinde çevrim içi olarak yayımlanan söylemlerin kapsamı ve dolayısıyla muhtemel sonuçları, çok okunan veya ziyaret edilen internet sayfalarında yayımlanan söylemlerinkiyle kesinlikle aynı değildir. Bu nedenle, çevrim içi bir yayının muhtemel etkisi hakkında karar vermek için, kamu üzerindeki potansiyel etkisini belirlemek esastır (*Savva Terentyev/Rusya*, 2018, § 79).
- İnternetin güçlendirici etkisinin sonuçları antisemitizmle suçlanan bir kişiyle ilgili bir davada çok açık şekilde görülebilir: İlgili kişinin adının bir arama motoruna girilmesi, suçlanan makaleye erişilmesine ve bunun okunmasına imkân vermektedir. Dolayısıyla, ilgili kişinin itibarı ve hakları, başvuran derneğin internet sitesindeki yayından fazlasıyla etkilenmiştir (*Cicad/İsviçre*, 2016, § 60).
- Bir editörün üçüncü taraflarca sağlanan içerikle ilgili sorumluluğuna ilişkin olarak, Mahkeme, internetin özel niteliği nedeniyle, 10. madde doğrultusunda bir internet haber portalı tarafından üstlenilmesi gereken "görev ve sorumlulukların", üçüncü taraflarca sağlanan içerikle ilgili olarak geleneksel bir editörünkinden belli bir dereceye kadar farklı olabileceği kanaatindedir (*Delfi AS/Estonya* [BD], 2015, § 113). Mahkeme, internet haber portallarının görev ve sorumluluklarını, internet kullanıcılarının herhangi bir konudaki fikirlerini forum sorumlusunun müdahaleleri olmaksızın özgürce ifade edebildikleri tartışma forumları veya elektronik yayın sitelerinden veyahut platform sağlayıcısının herhangi bir içerik üretmediği ve içerik sağlayıcısının bir siteyi veya blogu boş vakitleri kapsamında yöneten bir birey olabileceği sosyal medya platformlarından ayırmaya özen göstermiştir (*Delfi AS/Estonya*, [BD], 2015, § 115-116).
- Mahkeme, hızlı tepkiye olanak tanıyan etkili prosedürlerin eşlik etmesi halinde, bildirim üzerine yayından kaldırma sisteminin, birçok durumda ilgili kişilerin tümünün hak ve menfaatlerini dengelemek için uygun bir araç olabileceği sonucuna varmıştır. Ancak, üçüncü taraflarca yayımlanan yorumların nefret söylemi ve bir kişinin fiziksel bütünlüğüne yönelik doğrudan tehditler içerdiği durumlarda, bireylerin ve bir bütün olarak toplumun hak ve menfaatlerini korumak amacıyla, Sözleşmeci Devletler, iddia edilen mağdur veya üçüncü taraflarca bildirimde bulunulmamış olsa bile, açıkça hukuka aykırı olan yorumları yayımlanmaları sonrasında gecikmeksizin kaldırmak için gerekli tedbirleri almamaları halinde, internet haber portallarını sorumlu tutabilirler (*Magyar Tartalomszolgáltatók Egyesülete ve Index.Hu Zrt/Macaristan*, 2016, § 91; *Delfi AS/Estonya* [BD], 2015, § 159).
- Mahkeme, siyasi bir seçimde bir adayın Facebook hesabının duvarından üçüncü şahıslar tarafından yapılan nefret içerikli yorumları hızlıca kaldırmadığı için para cezasına çarptırılmasıyla ilgili davada, 10. maddenin ihlal edilmediği sonucuna varmıştır. Ulusal mahkemeler özellikle, başvuranın kamuya mal olmuş bir kişi olması, nefret içerikli yorumlardan haberdar olması, Facebook duvarının kamuya açık olması ve söz konusu yorumların bir seçim kampanyası bağlamında yapılmış olması gibi çeşitli unsurları göz önünde bulundurmuştur. Yalnızca yorumların yazarlarının değil, fakat aynı zamanda

internette yapılan açıklamaların "üreticisi" olarak başvuranın da cezalandırılmasıyla sonuçlanan "kademeli" sorumluluk rejiminin uygulanması, keyfi ya da açıkça mantıksız değildir (*Sanchez/Fransa* [BD], 2023, §§ 134-39). Bir internet haber portalının, anonim üçüncü kişiler tarafından sitesinde yayımlanan cinsiyetçi yorumlardan sorumlu olmadığı kararına varılan bir davada, haber portalı tarafından alınan tedbirlerle ilgili olarak, içerikleri izleyen bir moderatör sisteminin olduğu görülmüş ve Mahkeme, Sözleşme'nin 8. maddesinin ihlal edilmediği sonucuna varmıştır (*Høiness/Norveç*, 2019).

- Son olarak Mahkeme, amaç mahkûm edilebilir söylemlerin yayılmasını önlemek olsa bile, bir internet sitesine erişimi engellemeyi seçen yetkili makamların, özellikle, benzer tedbirlerin çok sayıda hizmeti erişilemez kılarak internet kullanıcılarının haklarını kayda değer şekilde etkileyebileceğini ve önemli bir ikincil etkiye sahip olabileceğini dikkate alması gerektiğini kaydetmiştir (*Ahmet Yıldırım/Türkiye*, 2012, § 66; *Engels/Rusya*, 2020, § 33).

Diğer Atıflar

İçtihat Rehberleri:

- 17. Madde Rehberi – Hakları Kötüye Kullanma Yasağı
- Sözleşme'nin 8. Maddesi Hakkında Rehber - Özel Hayata ve Aile Hayatına, Konuta ve Haberleşmeye Saygı Hakkı

Diğer Ana Temalar:

- Nefret Söylemine Karşı Koruma (8, 13 ve 14. Maddeler)

Avrupa Konseyi:

- Ulusal Azınlıkların Korunmasına İlişkin Çerçeve Sözleşme (1995)
- Bakanlar Komitesinin Üye Devletlere "Nefret Söylemi" Hakkındaki R 97 (20) Sayılı Tavsiye Kararı, http://rm.coe.int/CoERMPublicCommonSearchServices/DisplayDCTMContent?documentId=090000168050116d(1997)
- Irkçılık ve Hoşgörüsüzlüğe Karşı Avrupa Komisyonu, Irkçılık ve Irk Ayrımcılığıyla Mücadele İçin Ulusal Mevzuata İlişkin 13 Aralık 2002 Tarihli ve 7 Sayılı Genel Politika Tavsiyesi (CRE(2003)8) https://rm.coe.int/recommandation-de-politique-generale-n-7-revisee-de-l-ecri-sur-la-legi/16808b5ab0 https://rm.coe.int/recommandation-de-politique-generale-n-7-revisee-de-l-ecri-sur-la-legi/16808b5ab0
- Bilişim Sistemleri Aracılığıyla İşlenen Irkçı ve Yabancı Düşmanı Eylemlerin Suç Haline Getirilmesi İçin Avrupa Siber Suç Sözleşmesi'ne Ek Protokolhttps://rm.coe.int/1680081610 (2003)
- Avrupa Hukuk Yoluyla Demokrasi Komisyonu (Venedik Komisyonu), Venedik Komisyonu tarafından 17 ve 18 Ekim 2008 tarihlerinde Venedik'te düzenlenen 76. genel kurul oturumunda kabul edilen, İfade Özgürlüğü ve Din Özgürlüğü Arasındaki İlişki Üzerine Rapor: https://www.venice.coe.int/webforms/documents/default.aspx?pdffile=CDL-AD(2008)026-f Küfür, Dini Hakaret ve Dini Nefrete Teşvikin Düzenlenmesi ve Cezalandırılması, CDL-AD(2008)026
- Avrupa Hukuk Yoluyla Demokrasi Komisyonu (Venedik Komisyonu), 15 ve 16 Haziran 2012 tarihlerinde yapılan 91. genel kurul oturumunda kabul edilen, 660 no.lu görüş /2011 Rusya Federasyonu'nun Aşırıcı Faaliyetleriyle Mücadeleye İlişkin Federal Yasa, https://www.venice.coe.int/webforms/documents/default.aspx?pdffile=CDL-AD(2012)016-fCDL-AD(2012)016-f
- Irkçılık ve Hoşgörüsüzlüğe Karşı Avrupa Komisyonu tarafından 8 Aralık 2015 tarihinde kabul edilen, Nefret Söylemiyle Mücadeleye İlişkin 15 Sayılı Genel Politika Tavsiye Kararı

- Bakanlar Komitesinin Üye Devletlere Yönelik Nefret Söylemiyle Mücadeleye İlişkin CM/Rec(2022)16 Sayılı Tavsiye Kararı https://search.coe.int/cm/Pages/result_details.aspx?ObjectId=0900001680a67951(2022)

Avrupa Birliği:

- Irkçılık ve Yabancı Düşmanlığının Belirli Şekilleri ve İfadelerine Karşı Ceza Hukuku Yoluyla Mücadele Hakkında 2008/913/JHA Sayılı ve 28 Kasım 2008 Tarihli Konsey Çerçeve Kararı https://eur-lex.europa.eu/legal-content/FR/TXT/PDF/?uri=CELEX:32008F0913&from=en
- Komisyon'dan Avrupa Parlamentosu, Konsey, Avrupa Ekonomik ve Sosyal Komitesi ve Bölgeler Komitesi'ne Bildirim, Çevrim İçi Yasa Dışı İçerikle Mücadele - Çevrim İçi Platformlar İçin Daha fazla Sorumluluğa Doğru, COM(2017) 555 finalhttps://eur-lex.europa.eu/legal-content/FR/TXT/PDF/?uri=CELEX:52017DC0555&from=ENhttps://eur-lex.europa.eu/legal-content/FR/TXT/PDF/?uri=CELEX:52017DC0555&from=EN, 28 Eylül 2017
- Avrupa Birliği'nde Nefret Söylemi ve Nefret Suçu - Çevrim İçi İçeriklerin Düzenlenmesine Yönelik Stratejilerin Değerlendirilmesi https://www.europarl.europa.eu/RegData/etudes/STUD/2020/655135/IPOL_STU(2020)655135_EN.pdf(Avrupa Parlamentosu Vatandaşların Hakları ve Anayasal İşler Departmanı tarafından yaptırılan çalışma)

Birleşmiş Milletler:

- Medenî ve Siyasî Haklara İlişkin Uluslararası Sözleşme,19 ve 20. maddeler
- Her Türlü Irk Ayrımcılığının Ortadan Kaldırılmasına İlişkin Uluslararası Sözleşme, 4 ve 6. maddeler
- Ayrımcılığa, Düşmanlığa veya Şiddete Teşvik Teşkil Eden Ulusal, Irksal veya Dini Nefrete Çağrının Yasaklanmasına İlişkin Rabat Eylem Planıhttps://digitallibrary.un.org/record/746343/files/A_HRC_22_17_Add.4-FR.pdf, Birleşmiş Milletler İnsan Hakları Yüksek Komiserliği tarafından 2011 yılında düzenlenen dört bölgesel uzman çalıştayından ("Rabat Eylem Planı") çıkan ve 5 Ekim 2021 tarihinde Rabat'ta (Fas) kabul edilen sonuçlar ve tavsiye kararları
- Düşünce ve İfade Özgürlüğü Hakkının Geliştirilmesi ve Korunmasına İlişkin Özel Raportör Raporu, Franck La Rue, No. A/HRC/23/40https://digitallibrary.un.org/record/756267/files/A_HRC_23_40-FR.pdf, 17 Nisan 2013
- Birleşmiş Milletler Nefret Söylemiyle Mücadele Stratejisi ve Eylem Planı (2019)

BAŞLICA İÇTİHAT ATIFLARI

- *Handyside/Birleşik Krallık*, 7 Aralık 1976, Seri A no. 2424 (1 No.lu Protokol'ün 1. maddesi: ihlal yok; 10 ve 18. maddeler: ihlal yok);
- *Glimmerveen ve Hagenbeek/Hollanda*, Komisyon kararı, 1979 (kabul edilemez - *konu bakımından (ratione materiae)* uygunsuzluk);
- *Jersild /Danimarka*, 23 Eylül 1994, seri A no. 298 (10. madde: ihlal);
- *Zana/Türkiye*, 25 Kasım 1997, AİHM 1997-VII (10. madde: ihlal yok ve 6. maddenin 1 ve 3. fıkraları: ihlal);
- *Karataş/Türkiye* [BD], no. 23168/94, AİHM 1999-IV (6. maddenin 1. fıkrası ve 10. madde: ihlal);
- *Sürek /Türkiye (no. 1)* [BD], no. 26682/95, AİHM 1999-IV (6. maddenin 1. fıkrası: ihlal ve 10. madde: ihlal yok);
- *Sürek /Türkiye (no. 3)* [BD], no. 24735/94, AİHM 1999-IV (6. maddenin 1. fıkrası: ihlal ve 10. madde: ihlal yok);
- *Sürek/Türkiye (no. 4)* [BD], no. 24762/94, AİHM 1999-IV (6. maddenin 1. fıkrası ve 10. madde: ihlal);
- *Gündüz /Türkiye*, no.35071/97, AİHM 2003-XI (10. madde: ihlal);
- *Norwood/Birleşik Krallık* (k.k.), no. 23131/03, AİHM 2004-XI (kabul edilemez - *konu bakımından* (*ratione materiae*) uygunsuzluk);
- *Seurot/Fransa* (k.k.), no. 57383/00, 18 Mayıs 2004 (kabul edilemez – açıkça dayanaktan yoksun);
- *W.P. ve diğerleri /Polonya* (k.k.), no. 42264/98, AİHM 2004-VII (özetler) (kabul edilemez – açıkça dayanaktan yoksun);
- *Erbakan /Türkiye*, no. 59405/00, 6 Temmuz 2006 (6. maddenin 1. fıkrası ve 10. madde: ihlal);
- *Halis Doğan /Türkiye (no. 3)*, no. 4119/02, 10 Ekim 2006 (6. maddenin 1. fıkrası: ihlal ve 10. madde: ihlal yok);
- *Falakaoğlu ve Saygılı /Türkiye*, no. 22147/02 ve 24972/03, 23 Ocak 2007 (10. madde: ihlal yok);
- *Pavel Ivanov/Rusya* (k.k.), no. 35222/04, 20 Şubat 2007 (kabul edilemez - *konu bakımından* (*ratione materiae*) uygunsuzluk);
- *Stoll /İsviçre* [BD], no. 69698/01, AİHM 2007-V (10. madde: ihlal yok);
- *Soulas ve diğerleri /Fransa*, no. 15948/03, 10 Temmuz 2008 (17. madde: uygulanamaz; 10. madde: ihlal yok);
- *Leroy/Fransa*, no. 36109/03, 2 Ekim 2008 (6. maddenin 1. fıkrası: ihlal ve 10. madde: ihlal yok);
- *Balsytė-Lideikienė/Litvanya*, no. 72596/01, 4 Kasım 2008 (6. maddenin 1. fıkrası: ihlal ve 10. madde: ihlal yok);
- *Saygılı ve Falakaoğlu/Türkiye (no. 2)*, no. 38991/02, 17 Şubat 2009 (10. madde: ihlal yok);
- *Willem/Fransa*, no. 10883/05, 16 Temmuz 2009 (10. madde: ihlal yok);
- *Féret/Belçika*, no. 15615/07, 16 Temmuz 2009 (17. madde: uygulanamaz; 10. madde: ihlal yok);
- *Le Pen/Fransa* (k.k.), no. 18788/09, 20 Nisan 2010 (kabul edilemez – açıkça dayanaktan yoksun);

- *Fatullayev/Azerbaycan*, no. 40984/07, 22 Nisan 2010 (6. maddenin 1. fıkrası, 6. maddenin 2.

fıkrası ve 10. madde: ihlal);

- *Gözel ve Özer/Türkiye*, no. 43453/04 ve 31098/05, 6 Temmuz 2010 (10. madde ve 6. maddenin 1. fıkrası: ihlal);
- *Dink/Türkiye*, no. 2668/07 ve diğer 4 başvuru, 14 Eylül 2010 (2. madde, 10. madde ve 2. maddeyle bağlantılı olarak 13. madde: ihlal);
- *Pravoye Delo ve Shtekel Yayın Kurulu/Ukrayna*, no. 33014/05, AİHM 2011 (özetler) (10. madde: ihlal);
- *Altuğ Taner Akçam/Türkiye*, no. 27520/07, 25 Ekim 2011 (10. madde: ihlal);
- *Ahmet Yıldırım/Türkiye*, no. 3111/10, AİHM 2012 (10. madde: ihlal);
- *Aksu/Türkiye* [BD], no. 4149/04 ve 41029/04, AİHM 2012 (8. madde: ihlal yok);
- *Vejdeland ve diğerleri/İsveç*, no. 1813/07, 9 Şubat 2012 (10. madde: ihlal yok);
- *Fáber/Macaristan*, no. 40721/08, 24 Temmuz 2012 (11. madde ışığında okunan 10. madde: ihlal);
- *Kasymakhunov ve Saybatalov /Rusya*, no. 26261/05 ve 26377/06, 14 Mart 2013 (birinci başvuranla ilgili olarak 7. madde: ihlal yok; ikinci başvuranla ilgili olarak 7. madde: ihlal);
- *Delfi AS/Estonya* [BD], no. 64569/09, 10 Ekim 2013 (10. madde: ihlal yok);
- *Nedim Şener/Türkiye*, no. 38270/11, 8 Temmuz 2014 (5. maddenin 3 ve 4. fıkraları ile 10. madde: ihlal);
- *Şık/Türkiye*, no. 53413/11, 8 Temmuz 2014 (5. maddenin 3 ve 4. fıkraları ile 10. madde: ihlal);
- *Dilipak/Türkiye*, no. 29680/05, 15 Eylül 2015 (10. madde: ihlal);
- *M'Bala M'Bala/Fransa* (k.k.), no. 25239/13, AİHM 2015 (özetler) (kabul edilemez - *konu bakımından (ratione materiae)* uygunsuzluk;
- *Perinçek/İsviçre* [BD], no. 27510/08, AİHM 2015 (özetler) (10. madde: ihlal, 17. madde: uygulanamaz);
- *Annen/Almanya*, no. 3690/10, 26 Kasım 2015 (10. madde: ihlal);
- *Görmüş ve diğerleri/Türkiye*, no. 49085/07, 19 Ocak 2016 (10. madde: ihlal);
- *Magyar Tartalomszolgáltatók Egyesülete ve Index.Hu Zrt/Macaristan*, no. 22947/13, 2 Şubat 2016 (10. madde: ihlal);
- *Cicad/İsviçre*, no. 17676/09, 7 Haziran 2016 (10. madde: ihlal yok);
- *Medžlis Islamske Zajednice Brčko ve diğerleri/Bosna Hersek* [BD], no. 17224/11, 27 Haziran 2017 (10. madde: ihlal yok);
- *Belkacem/Belçika* (k.k.), no. 34367/14, 27 Temmuz 2017 (kabul edilemez - *konu bakımından* (*ratione materiae*) uygunsuzluk;
- *Dmitriyevskiy /Rusya*, no. 42168/06, 3 Ekim 2017 (10. madde: ihlali);
- *Roj TV A/S/Danimarka* (k.k.), no. 24683/14, 17 Nisan 2018 (kabul edilemez - *konu bakımından* (*ratione materiae*) uygunsuzluk;
- *Fatih Taş/Türkiye (nº 3)*, no. 45281/08, 24 Nisan 2018 (10. madde: ihlal yok, 6. maddenin 1. fıkrası ve 13. madde: ihlal);
- *Stomakhin/Rusya*, no. 52273/07, 9 Mayıs 2018 (10. madde: ihlal);
- *Mariya Alekhina ve diğerleri/Rusya*, no. 38004/12, 17 Temmuz 2018 (3. madde, 5. maddenin 3. fıkrası, 6. maddenin 1. fıkrası ve 3. fıkrasının d) bendi ve 10. madde: ihlal);
- *Savva Terentyev/Rusya*, no. 10692/09, 28 Ağustos 2018 (10. madde: ihlal);
- *Ibragim Ibragimov ve diğerleri/Rusya*, no. 1413/08 ve 28621/11, 28 Ağustos 2018 (17. madde: uygulanamaz; 10. madde: ihlal);
- *Høiness/Norveç*, no. 43624/14, 19 Mart 2019 (8. madde: ihlal yok);
- *Gürbüz ve Bayar/Türkiye*, no. 8860/13, 23 Temmuz 2019 (10. madde: ihlal yok);
- *Tagiyev ve Huseynov/Azerbaycan*, no. 13274/08, 5 Aralık 2019 (10. madde: ihlal);

- *Atamanchuk/Rusya*, no. 4493/11, 11 Şubat 2020 (6. madde: ihlal yok; 10. madde: ihlal yok);
- *Lilliendahl/İzlanda* (k.k.), no. 29297/18, 12 Mayıs 2020 (kabul edilemez – açıkça dayanaktan yoksun);
- *Baldassi ve diğerleri/Fransa*, no. 15271/16 ve diğer 6 başvuru, 11 Haziran 2020 (7. madde: ihlal yok; 10. madde: ihlal);
- *Engels /Rusya*, no. 61919/16, 23 Haziran 2020 (10. madde: ihlal; 10. maddeyle bağlantılı olarak 13. madde: ihlal);
- *Selahattin Demirtaş/Türkiye (no. 2)* [BD], no. 14305/17, 22 Aralık 2020 (10. madde ve 5. maddenin 1 ve 3. fıkraları: ihlal; 5. maddenin 4. fıkrası: ihlal yok; 1 No.lu Protokol'ün 3. maddesi: ihlal; 5. maddeyle bağlantılı olarak 18. madde: ihlal);
- *RID Novaya Gazeta ve ZAO Novaya Gazeta/Rusya*, no. 44561/11, 11 Mayıs 2021 (10. madde: ihlal);
- *Erkizia Almandoz/İspanya*, no. 5869/17, 22 Haziran 2021 (10. madde: ihlal);
- *Z.B./Fransa*, no. 46883/15, 2 Eylül 2021 (10. madde: ihlal yok; 17. madde: uygulanamaz);
- *Yefimov ve İnsan Hakları Savunucusu Gençlik Grubu/Rusya*, no. 12385/15 ve 51619/15, 7 Aralık 2021 (birinci başvuranla ilgili olarak 10. madde: ihlal; iki başvuranla ilgili olarak 10. madde ışığında okunan 11. madde: ihlal);
- *Mukhin/Rusya*, no. 3642/10, 14 Aralık 2021 (10. madde: ihlal);
- *Taganrog LRO ve diğerleri/Rusya*, no. 32401/10 ve diğer 19 başvuru, 7 Haziran 2022 (değerlendirilen şikâyetlere bağlı olarak, 9, 10 ve 11. maddelerin tek başına veya kendi aralarında birlikte ele alındığında ihlali; 1 No.lu Protokol'ün 1. maddesi: ihlal);
- *Rouillan/Fransa*, no. 28000/19, 23 Haziran 2022 (10. madde: ihlal);
- *Ete/Türkiye*,no.28154/20, 6 Eylül 2022 (10. madde: ihlal);
- *Zemmour/Fransa*, no.63539/19, 20 Aralık 2022 (10. madde: ihlal yok);
- *Sanchez/Fransa* [BD], no.45581/15, 15 Mayıs 2023 (10. madde: ihlal yok);
- *Karaca/Türkiye*, no.25285/15, 20 Haziran 2023 (10. madde: ihlal yok);
- *Zhablyanov/Bulgaristan*, no.36658/18, 27 Haziran 2023 (10. madde: ihlal yok).